

CAPITULARUL DESPRE DOMENII

„Capitularul despre domenii“ (*Capitulare de villis*) este unul dintre cele mai însemnate izvoare privitoare la viața rurală a Europei apusene în perioada feudalismului timpuriu. Emis, se pare, de către Carol cel Mare, pe la sfârșitul secolului al VIII-lea, el cuprinde instrucțiuni amănunțite privitoare la organizarea și gospodărirea domeniilor regale din statul franc carolingian.¹ Și deși tabloul „domeniului model“ ca organizare și ca funcționare care se desprinde din aceste instrucțiuni nu corespunde întru totul stărilor de lucruri reale de pe domeniile regale și de pe domeniile feudale ale vremii în genere, știrile din capitular, folosite cu spirit critic, pot aduce elemente prețioase pentru cunoașterea economiei agrare, a vieții sociale și a administrației domeniilor din perioada feudalismului timpuriu. Dintre capitolele sau articolele capitularului, sînt extrase și comentate cele care se referă la economia domeniială.²

TEXTUL

5. Cînd juzii³ noștri trebuie să îndeplinească muncile noastre,⁴ la semănat sau la arat, la seceriș, la cositul fînului sau la culesul viilor,⁵ fiecare să aibă grijă în timpul lucrului de fiecare loc (de muncă) și să ia măsuri ca ceea ce se face să fie bine făcut...

8. Juzii noștri să ia în primire viile noastre ce țin de slujba lor și să le îngrijească bine, să pună vinul în butii bune și să facă să se aibă grijă ca el să nu se strice în nici un chip...

14. Căii noștri să fie bine păziți...

17. Cîte domenii are fiecare în administrare, tot atîția oameni să aibă trimiși ca să îngrijească de stupi pentru trebuința noastră.⁶

20. Toți juzii să pună să se ducă la curte întotdeauna, din plin și în fiecare an, fructe...

21. Fiecare jude să aibă, acolo unde au fost și înainte, heleșteie (acolo unde sînt) curțile noastre și dacă le pot mări, să le mărească. Iar unde nu au fost înainte, dar ar putea fi (să facă heleșteie) noi.

23. Pe fiecare domeniu al nostru, juzii să aibă cît mai multe grajduri pentru vaci, cocine pentru porci, saivane pentru berbeci, capre, țapi...⁷

32. Fiecare jude să se îngrijească să aibă totdeauna sămînță bună (sau) foarte bună, cumpărată sau (dobîndită) din alte părți. ⁸

34. Cu toată stăruința să aibă grijă ca ceea ce se lucrează sau se face cu mîna, adică slănina, carnea afumată, cîrnații, carnea proaspătă (și) sărată, vinul, oțetul, vinul de dude, rachiul, saramura de pește, muștarul, cașul, untul, malțul, berea, hidromelul, mierea, ceara, făina, să fie făcute și pregătite cu cea mai mare curățenie. ⁹

36. Pădurile și dumbrăvile noastre să fie bine păzite. Și unde s-ar găsi loc. (potrivit) pentru a fi defrișat, să pună să se defrișeze și să nu îngăduie ca ogoarele să fie năpădite de păduri. Iar unde trebuie să fie păduri, să nu îngăduie să fie tăiate sau să se facă pagubă în ele. ¹⁰ Și animalele noastre sălbatece să fie bine păzite în păduri... ¹¹

39. Vrem ca găinile și ouăle pe care le dau slujitorii sau deținătorii de manse să fie strînse în fiecare an...

41. Clădirile de la curțile noastre sau îngrăditurile ce le împrejmuiesc să fie bine păzite și staulele ori bucătăriile și brutăriile sau teascurile să fie cu grijă întreținute...

45. Fiecare jude să aibă în slujba sa meșteșugari buni și anume : făurari și aurari sau argintari, cizmari, strungari, dulgheri, scutari, pescari, păsărari adică șoimari, săpunari, meșteri care știu să facă bere sau cidru de mere ori de pere sau orice altă băutură potrivită pentru consum, brutari care să facă pînișoare pentru nevoile noastre, împletitori de plase care să știe să împletească plase atît pentru vînat cît și pentru pescuit sau pentru prins păsări, precum și alte slugi, a căror înșirare ar fi prea lungă. ¹²

62. Fiecare jude să ne facă cunoscut anual, la nașterea Domnului, aparte, deosebit și după rînduială, despre toată veniturile noastre, ca să putem afla ce și cît avem din fiecare lucru :... din mori... ¹³, cît de la tîrguri... ¹⁴, de la puțuri, adică de la gropile de fier sau alte gropi de plumb... ¹⁵

63. ...toate pe care omul trebuie să le aibă în casă sau pe domeniile sale, juzii noștri trebuie să le aibă pe domeniile noastre. ¹⁶

70. Voim ca (juzii) să aibă în grădină toate legumele... (se menționează 73 soiuri). Dintre arbori, voim ca să aibă... (se menționează 23 soiuri de arbori fructiferi).

COMENTARIU ISTORIC

1. Textul latin al *Capitularului despre domenii*, numit astfel deoarece era împărțit pe capitole sau articole, a fost editat de mai multe ori, ediția cea mai răspîndită fiind *Monumenta Germaniae Historica, Leges, Capitularia regum francorum*, tom. I, Hanovra, 1883 (retipărire 1960), pp. 82—91. A fost tradus, în parte, în Francisc Pall, Camil Mureșan, *Lecturi din izvoarele istoriei evului mediu*, București, 1961, pp. 37—38 și în *Crestomație*

de istorie universală medie. *Partea I: Evul mediu timpuriu*, sub redacția prof. Francisc Pall, colectiv: Mihail Dan, Sigismund Jakó, Samuil Goldeberg, Iosif Pataki, Ileana Bitay, Beatrice Daicoviciu, București, E.D.P., 197 pp. 86—90, din care sînt selectate pasagiile din art. 5—62.

2. În Europa apuseană, în epoca carolingiană, bogăția esențială o constituia pămîntul, iar ocupația principală a oamenilor — agricultura înmănată cu creșterea animalelor și cu meșteșugurile domeniiale și casnice, tip de economie precumpănitor fiind economia naturală. „În condițiile economiei naturale, societatea era compusă dintr-o mulțime de unități economice de același fel (familii țărănești patriarhale, comunități sătești primitive, domenii feudale), fiecare unitate de acest fel avînd o activitate economică care cuprindea toate felurile de muncă, începînd cu extracția diferitelor feluri de materii prime și terminînd cu prezentarea lor definitivă pentru consum”. Domeniul feudal, în ansamblul său, și fiecare gospodărie țărăneasă dependentă care constituia celula sa economico-socială, în parte, își satisfăceau necesitățile materiale esențiale prin resurse proprii, în cadrul unei activități economice în care se îmbinau agricultura, creșterea animalelor și meșteșugurile sătești, iar schimbul în interior și mai ales cu exteriorul domeniului era redus. Domeniul își avea, totodată, organele administrative și judiciare proprii, depinzînd de stăpînul domeniului.

3. Administratorul unui domeniu regal carolingian era numit jude (*judex*), deoarece, în afară de alte atribuții, o importantă atribuție era cea judiciară. Ajutat de un corp de agenți domeniiali și de slugi, el răspundea de bunul mers al domeniului din punct de vedere economic, administrativ, judiciar. El trebuia să supravegheze efectuarea la timp și în bune condiții muncilor agricole, strîngerea și depozitarea recoltei, îngrijirea animalelor, perceperea veniturilor, trimiterea la curtea regală a produselor cerute, cumpărarea unor produse necesare și vinderea unor prisoase. Investit cu largi atribuții judiciare, menite a fi folosite pentru apărarea intereselor de clasă a stăpînului domeniului, el era dator, potrivit articolului 56 din capitular, „țînă des judecată în cadrul slujbei sale și să facă dreptate și să aibă grijă ca oamenii noștri să trăiască așa cum se cuvine”.

4) Domeniul feudal era împărțit în partea exploatată direct de către stăpînul domeniului (rezerva feudală sau seniorială) și loturile țaranilor dependenți. Pentru exploatarea rezervei feudale — ogoare, vii, grădini, livezi, pășuni, păduri, ape curgătoare și stătătoare — în epoca carolingiană era folosită, în primul rînd, munca țaranilor dependenți de pe domeniu, care efectuau, sub supravegherea administratorului domeniului și a slujitorilor săi, rentă în muncă grea, care se ridica la circa 100—150 zile anual.

5) Activitățile agricole se oglindesc în capitular în mai multe articole fiind menționate aratul, semănatul și seceratul, cositul fînului (articolul 6), lucratul și culesul viilor (articolele 5, 8), îngrijirea livezilor de pomi fructiferi și procurarea de fructe pentru curtea regală (articolele 20, 70), munca grădinile de legume (articolul 70).

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, București, Ed. politică, 1961, pp. 21—

6) Într-o epocă în care mierea era singurul produs care servea la îndulcit în alimentație, iar ceara era folosită la facerea lumînărilor pentru iluminat și pentru biserică, creșterea albinelor avea o largă răspândire.

7) Îmbinarea agriculturii cu creșterea animalelor în cadrul economiei agrare a evului mediu timpuriu se oglindește în prevederile privitoare la creșterea și îngrijirea cailor, bovinelor, porcilor, oilor, caprelor, păsărilor de curte (articolele 14, 23, 39), folosite la muncile agricole, transport și hrană; totodată, îngrășămintele animale, sub forma gunoiului de grajd, reprezentau un prețios produs pentru fertilizarea ogoarelor și mai ales a grădinilor de legume.

8) Într-o epocă de precumpanire a economiei naturale, sămînța provenită din afara domeniului, prin cumpărare sau pe altă cale, deținea, desigur, o pondere redusă, la însămînțat, realizat de regulă, cu sămînță de pe domeniu.

9) Nevoia de a asigura, prin resurse proprii, toate produsele necesare alimentației se oglindește în prevederea pregătirii cu grijă a unui larg sortiment de produse alimentare și băuturi.

10) Pădurea fiind în evul mediu un component de bază al economiei agrare, trebuia păstrat un echilibru între spațiile împădurite și cele cultivate, preocupare ce se reflectă și în capitular. Terenurile noi de cultură fiind obținute, în afară de deștelenire sau asanare și prin defrișare, se prevăd și atari măsuri de lărgire a suprafețelor agricole. Totodată, pădurea servind la procurarea lemnului de construcție, de foc și pentru facerea cărbunilor și a unor variate obiecte precum și a hranei pentru animale și oameni, era prețioasă și de aceea era păzită de tăieri nechibzuite sau de alte daune.

11. Pădurea fiind și spațiu de vânătoare, care procura produse prețuite la mesele nobiliare și constituia un divertisment al clasei dominante, vânătoarea în pădurile domeniiale era, în genere, rezervată stăpînului domeniului.

12. Asigurarea prin mijloace proprii a tuturor celor trebuitoare vieții pe domeniu făcea necesară existența unui număr relativ mare și diversificat de meșteșugari, care lucrau sau preparau felurite produse meșteșugărești sau alimentare.

13. Progresul agriculturii, dar, totodată, capacitatea redusă de măcinare a morilor de apă ale vremii și dificultățile de transport explică existența în epoca carolingiană a unui număr relativ mare de mori. Astfel, potrivit datelor polipticului sau inventarului de bunuri funciare ale abației Saint Germain-des-Près de lângă Paris, din perioada 806—829, mănăstirea avea 59 de mori, aflate pe 8 din cele 22 de domenii pe care le stăpînea.² Morile erau, de regulă, proprietate a stăpînului domeniului care, pentru măcinarea produselor, percepea o cotă în natură din produsele măcinate.

14. Deși economia era precumpanitor naturală, un schimb de mărfuri, de proporții reduse, avea totuși loc, desfășurîndu-se în târguri și bîlciuri periodice. Cu acest prilej, proprietarul domeniului pe al cărui teritoriu se ținea

² R. Manolescu, *Societatea feudală în Europa apuseană*, București, 1974, p. 85.

tîrgul sau bîlciul încasa vămi și alte taxe de la negustorii și producătorii care își desfășeau mărfurile și produsele.

15. Este vorba de exploatare rudimentare ale unor zăcăminte de minereuri de fier și de plumb, care se aflau pe unele domenii.

16. Această prevedere exprimă, potrivit mentalității și limbajului vremii, ideea asigurării necesităților materiale ale domeniului prin resurse și mijloace proprii, oglindind astfel, și pe această cale, existența economiei naționale precumpănitoare a epocii carolingiene.

INDICAȚII METODICE

Textul poate fi folosit la lecția privind statul franc carolingian, în vederea formării la elevi a unei imagini mai cuprinzătoare asupra vieții economice și sociale a epocii carolingiene.

Se va explica elevilor sensul termenului de capitular. Ținînd seama de faptul că succesiunea articolelor capitularului nu urmează totdeauna o ordine logică, analiza datelor privind viața economică pe domeniile carolingiene poate fi sistematizată astfel: cultivarea cerealelor, a viței de vie, a legumelor, pomicultura, exploatarea pădurilor, creșterea animalelor și a păsărilor, apicultura, pescuitul, exploatarea zăcămintelor de minereuri; meșteșuguri domeniiale; schimbul de mărfuri. Se va caracteriza economia naturală, analizîndu-se și fragmentul din articolul 63. Textul pregătește, totodată, pe elevi pentru înțelegerea lecției privitoare la societatea feudală din perioada feudalismului dezvoltat.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, București, Ed. politică, 1961, pp. 21—22;
Radu Manolescu, *Societatea feudală în Europa apuseană*, București, 1974, pp. 69—73, 84—88 și bibliografia de la pp. 317—322.

RADU MANOLESCU ȘI ELISABETA RADU